

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Щодо публічної дискусії навколо публікації матеріалів круглого столу “Луганськ: спекотне літо 2014 року” та листа Міністра освіти і науки України С.М.Квіта Президентові НАН України Б.Є.Патону. Коментар редколегії

Насамперед окреслимо деякі базові принципи наукової об’єктивності, на яких ґрунтується соціологічне пізнання суспільства та громадської думки і які визначають підхід редколегії до публікацій, зокрема публікації матеріалів круглого столу “Луганськ: спекотне літо 2014 року” (№ 3 за 2015 рік).

Журнал “Соціологія: теорія, методи, маркетинг” — це професійне академічне видання, розраховане на сприйняття фахівців (для масової аудиторії існує практика публічних виступів соціологів і презентації результатів досліджень у ЗМІ). Поряд з обміном останніми результатами поглиблених наукових досліджень фахівці мають отримувати також інформацію про те, що відбувається у суспільстві та в самій соціологічній спільноті. Тому в журналі існує окрема рубрика “Наукове життя”. Головним джерелом для неї є круглі столи, де соціологи та їхні колеги із суміжних суспільних та гуманітарних наук обговорюють актуальні проблеми сьогодення.

Круглий стіл учених-суспільствознавців є однією з важливих форм обміну науковими ідеями з метою виявлення наявних у суспільстві соціальних фактів, що потребують подальшого дослідження. Усі думки й погляди, висловлені на круглому столі, уважно сприймаються фаховою спільнотою як віддзеркалення соціальних явищ і процесів незалежно від того, викликають вони позитивну чи негативну реакцію читачів. Завдяки цьому вчені можуть надати суспільству, а також відповідальній владі достовірну картину можливої поведінки населення в різних сферах соціального життя.

Існує і політично вмотивований підхід до соціальних фактів, який розглядає їх під кутом зору відповідності поглядам тієї чи іншої політичної сили й використовується для боротьби за владу та її утримання. Але соціальний досвід, зокрема й вітчизняний, переконливо доводить, що незалежно від ідеологічної чи політичної оцінок соціальні факти не припиняють свого існування і продовжують впливати на думки та поведінку людей. До слова, два історичні Майдани 2004 року та 2013–2014 років, як доводять соціологічні дослідження, багато в чому виявилися результатом упертого небажання колишньої влади вивчати та брати до уваги соціологічні факти, а отже, були наслідком соціологічної некомпетентності та й загалом низької демократичної культури цієї влади. Вважаємо за потрібне також наголосити, що в суспільних науках (коли вони є науками, а не ідеологіями) — й передовсім у соціології — політичний оцінний підхід до соціальних фактів є не лише неприпустимим, а й небезпечно хибним. З цих принципів випливає і позиція редколегії: журнал рецензує, але не цензурує матеріали, подані до друку, — в кожному числі друкуються вигоди до авторів, серед яких, згідно з міжнародними загальноприйнятими науковими стандартами, чітко зазначено, що редакція може не поділяти думки автора. До

того ж матеріали круглого столу з виступами його учасників є особливим жанром науково-публіцистичних дискусій. Жоден із цих виступів не є окремою науковою статтею і не потребує додержання загальноприйнятних стандартів та вимог до наукової статті.

Матеріал “Луганськ: спекотне літо 2014 року” надрукований для ознайомлення фахівців із тим, що обговорюється останнім часом суспільствознавцями з Луганська. За умов, коли з об’єктивних причин у соціологів немає можливостей останні два роки залучати населення окупованої частини Донбасу і Криму до масиву загальнонаціональних репрезентативних опитувань, такого роду матеріали є важливою емпіричною базою дослідження методом експертного обговорення — своєрідної експертної фокус-групи. Адже всі учасники круглого столу є фахівцями з різних царин суспільних наук. Їхні життєві ситуації різні, але всім їм доводиться з різних обставин перебувати на окупованих територіях, де вони за власною ініціативою взяли участь у “несанкціонованому” обговоренні. Текст обговорення був запропонований модератором дискусії для публікації в журналі. Матеріал побудований так, що в першому виступі були представлені ті стереотипні уявлення, які формувалися в масовій свідомості мешканців окупованих територій, в тому числі й у свідомості частини інтелігенції. Такі уявлення — і це реалії, хоч би як ми їх сприймали, — формувалися під впливом багатьох чинників, зокрема й недоліків державної політики щодо Донбасу (а втім, і Криму теж), агресивної російської та місцевої пропаганди та емоційного сприйняття ситуації, пов’язаної з життям в умовах військових дій. Але самі луганчани — учасники круглого столу — після першого виступу колеги знаходили аргументи, які виявляють хибність саме такого уявлення про події на Євромайдані, в зоні АТО та на окупованих територіях. Однак завдяки безхитрисній маніпуляції з усього матеріалу “Луганськ: спекотне літо 2014 року” у ЗМІ були поширені лише наведені на початку обговорення тези одного з учасників, позицію якого решта учасників не поділяли, що суттєво спотворило уявлення про перебіг дискусії та порушені в ній проблеми.

Уважне прочитання всіх матеріалів круглого столу не залишає сумнівів, що це є ніщо інше, як спроба зрозуміти ментальні засади подій на Донбасі, без чого важко сподіватися на врегулювання їх. Редколегія журналу твердо стоїть на конституційних принципах єдності України, хоч би якими різними були її регіональні особливості, і не відкидає ані територіально, ані ментально жодної частини території країни та українських громадян з різних регіонів, включно з окупованими територіями Донбасу і Криму. Виключати луганських учених з українського простору обговорення шляхів повернення контролю України над окупованими територіями означало б лише одне: подальшу регіональну конфронтацію, неможливість встановлення миру й стабільності в Україні та розпад її територіальної цілісності. Понад те, опублікувавши матеріали цього круглого столу, журнал започаткував важку, але необхідну та неминучу широку дискусію консенсусного формування української громадянської нації. І сам факт проведення суспільствознавцями круглого столу в окупованому Луганську, і спростування ними пропагандистських кліше сусідньої держави-агресора, висловлених одним з учасників, — безперечно мужній та патріотичний вчинок науковців Донбасу.

Усі ідеологічно сформатовані претензії до журналу, до яких у недільному (11 жовтня 2015 року) зверненні до Президента НАН України долучився і Міністр освіти і науки України С.М.Квіт, сприймаються науковцями як спроба ввести політичну цензуру та ідеологізувати науку, обмежити академічні свободи, критичний діалог з опонентами і можливість донести до громадськості та влади інформацію про реальний стан суспільної свідомості. На тлі цього хочемо підкреслити, що саме соціологічна спільнота України, об’єднана в Соціологічну асоціацію України,

неодноразово, під час найкритичніших ситуацій, наголошувала безумовну підтримку демократичних перетворень у країні, боротьби за незалежність і територіальну цілісність і допомагала цій боротьбі професійними дослідженнями та фаховою роботою. Варто нагадати, що 10 грудня 2013 року, коли тодішня влада намагалася розігнати Майдан і перебіг подій був непередбачуваним, саме Соціологічна асоціація України — на той час єдина із професійних спільнот — не побоялася публічно й офіційно виступити із засудженням розгону студентів і з вимогою покарати винних.

Які висновки слід зробити з аналізу публікацій матеріалів круглого столу?

По-перше, ці матеріали передусім свідчать про те, що вчені-суспільствознавці Донбасу (як ті, що виїхали, так і ті, що продовжують жити й працювати на окупованій території) виступають за єдність України і не припиняють пошуку чинників консолідації українського суспільства.

По-друге, навіть у виступі на круглому столі кандидата юридичних наук є певні думки, до яких не можна не прислухатися, тим паче, коли йдеться про те, що публічно підтверджувалося лідерами Майдану, посадовими особами МВС, Прокуратурою України й навіть деякими закордонними та міжнародними організаціями.

По-третє, заявлений у листі Міністра науки і освіти України поділ наукових кадрів Луганщини на 70% тих, хто має легітимний статус українського вченого, та всіх інших — професійно необґрунтований і морально неприпустимий, оскільки утворює в країні атмосферу підозри та страху, поглиблює недовіру і розкол у суспільстві.

По-четверте, звинувачення на адресу редакції журналу, який розмістив матеріали Луганського круглого столу, цілком безпідставні: у вимогах до публікацій у журналі прямо вказано, що опубліковані статті (а про виступи на круглих столах годі й говорити) висловлюють особисті погляди автора, які можуть не збігатися з позицією редколегії, всі статті рецензуються, але експертиза має суто внутрішньоредакційне призначення.

Завершуючи цей коментар, сподіваємося, що наше суспільство вже ніколи не повернеться в часи будь-яких проявів тоталітаризму, безапеляційного ідеологічного табування “ворогів народу” та політичного “полювання на відьом”, характерних для нашого минулого, а влада не відтворюватиме практик політичних репресій проти науки, в тому числі й соціології. Ми також щиро сподіваємося, що державна влада всіх ланок та мислячі професійні журналісти дослухатимуться до професійних соціологів та застосовуватимуть висновки й рекомендації соціологічної науки у практичних справах реального реформування країни.

Редколегія часопису підтримує рішення Вченої ради Інституту соціології НАН України з приводу публікації матеріалів круглого столу “Луганськ: спекотне літо 2014 року”.

За дорученням редколегії журналу “Соціологія: теорія, методи, маркетинг” текст підготували:

Євген Головаха, головний редактор журналу, член редколегії
Віктор Степаненко, член редколегії